

Regi
Foto
Klippning

Jan Troell

Kurt Mälarstedt

NORSTEDTS

Sidan 4–5: Juli 2009. Kurt Mälarstedt och Jan Troell
i ett av många samtal inför denna bok.

ISBN 978-91-1-303810-0

Norstedts
Besöksadress: Tryckerigatan 4
Box 2052
103 12 Stockholm

www.norstedts.se

Norstedts ingår i Norstedts Förlagsgrupp AB, grundad 1823

© 2011 Kurt Mälarstedt och Norstedts, Stockholm

PRODUKTION: Bokbolaget AB
PROJEKTLEDNING: Gunilla Hammarskiöld
FORMGIVNING: Christer Strandberg
TEXT- OCH BILDMONTAGE: Karin Strandberg
OMSLAG: Christer Strandberg, FOTO: Hans Hammarskiöld
PAPPER: Arctic Volume Ivory 130 g
TYPOGRAFI: Janson Text
PREPRESS: Fälth & Hässler, Värnamo
TRYCK: Fälth & Hässler, Värnamo 2011

PRODUKTION DVD: Göran Gunér, Athenafilm i samarbete med
Kungliga biblioteket, Audiovisuella medier och Film i Skåne.

Produktionsstöd för dvd:n har utgått från
Riksbankens Jubileumsfond och Svenska Filminstitutet.

Innehåll

8. Förord
10. Vägen mot Sagolandet
36. Barndom, uppväxt, tiden som lärare
62. De första kortfilmerna
78. *Barnvagnen*
84. *Uppehåll i myrlandet*
96. *Här har du ditt liv*
118. *Ole dole doff*
132. *Utvandrarna* och *Nybyggarna*
172. De amerikanska filmerna
190. *Bang!*
206. Spiken på cykelbanan
208. Reklamfilmer, tv-teater, två dokumentärer
218. *Ingenjör Andréés luftfärd. En frusen dröm*
240. *Sagolandet*
258. *Il Capitano*
284. *Hamsun*
300. *Så vit som en snö*
314. Yohanna Troell och Rikard Wolff
316. *Närvarande*
334. *Färgklang* och *Provinsens ljus*
348. Sena dokumentärer och kortfilmer
356. *Maria Larssons eviga ögonblick*
378. Agneta och Yohanna
384. *Dom över död man*
398. Minne och längtan
406. Litteratur
407. Filmografi
408. Personregister
412. Bildförteckning
414. Om dvd:n med Jan Troells kortfilmer

Förord

JAG TRÄFFADE JAN TROELL första gången i januari 2003 i samband med premiären på *Närvarande*, hans film om vännen och fotografen Georg Oddner. Vi sågs nästa gång sommaren 2007 under inspelningen av *Maria Larssons eviga ögonblick*. Denna bok bygger på långa samtal som vi fört var och varannan månad under drygt två år, oftast i Smygehamn och på andra platser i Skåne men också i Stockholm, Göteborg, Båstad, Luleå och Långasjö i Småland.

Under dessa samtal blev Jan Troell ganska snart Jan för mig. Därför skriver jag nästan genomgående om honom som Jan, sällan som Jan Troell och nästan aldrig med bara hans efternamn.

I detta ligger ett dilemma, noterade Jan själv när han hade läst de nästan färdiga utkasterna till ganska många kapitel. Antyder inte detta bruk av bara förnamnet en alltför nära relation mellan skribenten och den som boken handlar om? Finns det inte en risk för att boken kommer att betraktas som en vänbok? Jag tar risken. Jag skriver om Jan.

Utan hans tålmod, öppenhet, vänlighet och generositet med minnen och mentala och fysiska bilder hade denna bok inte kommit till. Vi har sett många av hans filmer tillsammans, och hans egna kommentarer har förstås varit oerhört värdefulla. Jag har också flitigt använt SMDDB, Svensk mediedatabas, som numera är en del av Kungliga Biblioteket, för att ta del inte bara av hans filmer utan också av ett stort antal radio- och teveprogram om honom och hans verk. Svenska Filminstitutets Svensk Filmdatabas, som finns på nätet, är en annan ovärderlig källa.

Jag har alltid tyckt mycket om Jans filmer och fascinerades tidigt av att han har ett eget klipprum så långt söderut man kan komma i Sverige. Där har han skapat film efter film av berättelser som han själv skrivit manus till, om än oftast tillsammans med någon annan,

och alltid själv regisserat och filmat. Det reportage om Jan Troell och hans klipprum inom hörhåll för havet som jag drömde om att skriva blev av olika skäl aldrig skrivet. Det är desto roligare att jag fått tillfälle att skriva denna bok.

Märkligt nog finns det bara några få böcker om Jan Troell och hans filmer. Den mest heltäckande är Gunnar Bergdahls insiktsfulla och vackra lilla skrift *Uppehåll i Smygebuk* (2001). Den skildrar Jans filmkarriär fram till *Så vit som en snö*, och jag har haft stor glädje och nytta av den.

Jag är mycket tacksam för att ett stort antal personer i Jans omfattande vänkrets har delat med sig av sina insikter om honom och hans verk. Framför allt vill jag förstås tacka Jan själv men dessutom särskilt nämna hans hustru Agneta, dotter Yohanna, producenterna Bengt Forslund och Göran Gunér, mångåriga medarbetare till Jan, redaktören Gunilla Hammarskiöld, formgivarna Karin och Christer Strandberg – samt inte minst familjen Troells nästan alltid tillitsfulla och välkomnande katt Anders, bördig från Luleå.

Stockholm i april 2011

KURT MÄLARSTEDT

Jan är en regissör som är helt speciell, en person som kan filma hur det luktar, doftar, hur din hud är, gammal eller ung, ett smek på en kind, det kan han filma. Han är så känslig i sin kamera att han tar in helt märkvärdiga saker. – – – Han liknar en humla, den vet ju inte att den kan flyga, men den flyger. Så är det också med Jan Troell. Han tror inte att han kan flyga, men han gör det.

Ghita Nørby, Kulturradion i november 1995

Vägen mot sagolandet

JAN TROELL ÅTERVÄNDER ofta till en tavla som en gång hängde i hans föräldrahem på Järnvägsgatan i Limhamn. Det är inte något stort konstverk, men det har återkommit i hans drömmar många gånger. Han har använt själva tavlan i två av sina filmer och motivet i flera andra. En stig, eller kanske en liten väg, uppför en kulle genom en skog. En lövtunnel. Ett starkt ljus i fonden.

Han berättar om tavlan i början av sin film *Sagolandet*:

– Jag måste ha undrat mycket över vad som fanns vid stigen slut, för under många år kom samma dröm tillbaka under natten. Jag går stigen fram. Jag ska till sagolandet som väntar där borta på andra sidan backkrönet. Till vänster på ett träd sitter en kontakt; med den kan jag tända eller släcka solen som lyser där ute. Inte minns jag att jag någonsin kom dit in, men vetskapen om att landet fanns gav ett skimmer åt natt och dag. Med åldern kom upptäckten; den magiska solen var bara en extra tjock klick gulvit oljefärg.

Illusion. Verklighet.

Film.

Jan använde motivet första gången tydligt och medvetet i *Ole dole doff* som en skimrande möjlighet till ett annat liv för läraren Sören Mårtensson, otillräcklig inför sig själv. Det återkom sedan lika tydligt i *Bang!* och i *Maria Larssons eviga ögonblick* i en scen där den danske fotografen Pedersen, kallad Piff Paff Puff, försvinner ur Marias liv på en stig under täta träd, en lövtunnel.

Han kände också igen bilden i ett citat av den norske författaren Knut Hamsun – »När jag går genom den igenvuxna stigen skälver mitt hjärta av överjordisk glädje« – och detta tänkte honom att vilja göra *Hamsun*, berättade Jan i en intervju i *Expressen* 1996.

Men det är inte så enkelt som att han bara bestämmer sig för att använda lövtunneln i en viss film. Den tycks alltid finnas i hans

medvetande. Han kan bara inte motstå den när han råkar ut för den, säger han. Han har den för övrigt också högst konkret in på knuten i sitt hem i Smygehamn. Man går in i en lövtunnel på den lilla väg som leder från stora landsvägen ned mot havet, som man bara anar men inte ser förrän man står utanför hans dörr.

Lövtunneln är inte unik. Jan Troells filmer har ofta sitt ursprung i en enda bild, en vision. Vissa bilder – fönster, svävande fåglar, katter, vågor – återkommer gång på gång, varieras, omtolkas, får nya betydelser på samma sätt som denna lövtunnel.

När han fick uppdraget att göra en film på Vilhelm Mobergs stora epos om utvandringen till Amerika i mitten av 1800-talet, kunde han först inte föreställa sig hur han skulle kunna översätta något så perfekt berättat i romanform till ett annat medium. Men så fann han en scen, en bild i Mobergs text. Han minns exakt var: på en vänstersida lite nedanför mitten i slutet av romansvitens tredje del, *Nybyggarna*.

Nybyggarhusstrun Kristina i Nya Duvemåla, Minnesota har prövats av sjukdom och missfall, hon tänker på sin barndom och minns att hon tappade den första docka hon ägde, en porslinsdocka med blåblommig klänning, i brunnen hemma i Duvemåla i Småland. Hon kunde se sin docka på brunns botten, men hon kunde inte nå den.

Hon såg att dockans rosenkinder vitnade och att hennes klänning bleknade i brunnsvattnet. Men hennes borttappade docka fanns, och hon visste var den fanns, och ändock var den förlorad för henne för alltid.

Där fann Jan det som skänkte mening åt filmprojektet. Det är lätt att föreställa sig den bild han såg framför sig, en magisk Troell-bild, dockan som skymtar i vattnet och som ligger alldeles stilla och oåtkomlig men som ändå tycks röra sig när något, en droppe, en liten sten, en svag vind, sätter brunnsvattnet i rörelse. Magiskt.

Bilden gav honom den lust han behövde för att kunna göra sin film. Han såg en möjlighet att ge Vilhelm Mobergs episka drama en lyrisk tolkning och skred till verket. Han skrev in scenen med den blå dockan i brunnen i manus – men den filmades aldrig. När allt kom omkring behövdes den inte.

– Bilden blev den katalysator som jag behövde för att kunna göra filmen. Det räckte.

Jag tror att Jan, medvetet eller omedvetet, fann en ännu djupare mening i bilden av den oåtkomliga dockan i brunnen. Det har att göra med hans syn på sin egen barndom, som han har mycket konkreta minnen av – men som han naturligtvis inte kan nå med annat än minnet, på samma sätt som Kristina bara kunde nå sin docka med blåblommig klänning i sitt minne.

Till skillnad från Kristina har Jan Troell ett verktyg för att i efterhand registrera sin barndom, fånga och återerövra den. Han filmar. Han håller upp ett objektiv mot verkligheten och ger oss sin bild av fjäriken i fönstret, och liksom fotografen Pedersen i *Maria Larssons eviga ögonblick* visar han att fjäriken kan bli ett evigt ögonblick för oss – och i Maria Larssons hand. (Men fjäriken i handen borde ha varit upp-och-nervänd, påpekar perfektionisten inom Jan.)

– Barndomen finns i verket, i den vuxnes verk, sade han i ett tv-program 2003.

Han menade att just detta är grundtesen i *Närvarande*, filmen om hans bästa vän, fotografen Georg Oddner. I den finns en scen som starkt påminner om den aldrig filmade scenen med Kristinas docka i brunnen. Under det strömmande vattnet i Georg Oddners barn-

doms bäck i Ryssland dansar en av hans mest kända bilder, den dansande ryske matrosen, som ett minne att framkalla. Eller fixera, fånga, bevara.

Ett annat exempel på en bild som ledde till en film. Jan och hans hustru Agneta var en kväll i början av 1990-talet bjudna på middag hos en god vän, konstnären Karl-Erik Olsson och hans hustru i Eslöv. Värden visade ett porträtt av flygpionjären och aviatriken Elsa Andersson, som föddes 1897 och dog i ett uppvisningshopp 1922 utanför Askersund sedan hennes fallskärm inte utlösts.

– Karl-Erik hade ett förflutet inom flyget. Han visade mig nog bilden med en tanke att jag skulle bli intresserad och göra en film om henne – jag är ju också flygintresserad. Och visst fastnade jag. Elsa Anderssons blick. Hon ser så gåtfull ut, och man kan se att det saknas en knapp i hennes flygarjacka. Hon gör ingenting för att dölja det, och det säger något om henne.

Där föddes *Så vit som en snö*. Filmen inleds med en stillbild av Amanda Ooms som Elsa Andersson i flygarjacka och med samma gåtfulla blick. Jan tog själv porträttet, och han iscensatte det efter den bild som Karl-Erik Olsson hade visat honom.

Och *Il Capitano*.

Tre människor hade mördats på kyrkogården i Åmsele en natt i juli 1988. Ett ungt par var efterlysta för dådet. Polisen fann kanin-

spilling i alla deras flyktbilar. Den unge mannen och den unga kvinnan hade haft kaniner med sig i bilarna.

– Jag läste om detta i en tidning, det var innan de var infångade. Jag minns exakt var jag befann mig när jag läste om det, det var en söndagsmorgon. Brutaliteten i dessa mord ... Kontrasten mot mjuka kaniner. Vad är det för människor som åker omkring med kaniner i sin bil efter att ha mördat en man, hans hustru och deras femton-årige son?

Jan såg bilden av kaninerna framför sig. Där fann han utgångspunkten för *Il Capitano*, som han själv anser vara den formellt och tematiskt mest lyckade av sina filmer.

Hans bildmedvetande som filmare växte fram ur ett tidigt fotointresse och en djup kärlek till stillbilden. Han började fotografera när han var fjorton år gammal, först med sina föräldrars mycket enkla bälgkamera. Efter någon tid fick han en förstöringsapparat av sin far. En garderob på övervåningen under det sluttande taket i barndomshemmet gjordes om till mörkrum. Jan skrev sitt namn på insidan av väggen ovanför dörren, och där står det fortfarande kvar. Han visar en av sina första bilder, ett porträtt av en katt. Motivet återkommer ofta i både hans stillbilder och filmer.

– Ja, katter var mitt favoritmotiv i början. Natur och djur intresserade mig mycket, men så småningom började jag ta porträtt, och självporträtt. Jag fick en nio-tolv-kamera med glasplåtar, en sådan som Maria använder i *Maria Larssons eviga ögonblick*. Den som egentligen intresserade mig för att börja fotografera var Ove Håkansson, en av mina bästa kompisar under många år. Han var två år äldre än jag, och jag beundrade allt han gjorde.

Hovfotografen Erik Jeppsson, som hade sin ateljé i ett hus alldeles intill Jan Troells barndomshem i Limhamn, betydde också mycket för hans fotointresse. Där lärde han sig fotografins grunder. Så småningom fick han arva Jeppssons kameror och plåtar, som han nu deponerat på Malmö museum.

(När vi tillsammans besökte Jans barndomsmiljöer i Limhamn en höstdag 2009 var Jeppssons hus renoveringsfärdigt, huset med den ateljé som var förebild för fotografen Pedersens ateljé i *Maria Larssons eviga ögonblick*. Av texten »Erik Jeppsson hovfotograf« på ytter-

dörrens fönsterruta återstod bara fragment. Jan fotograferade, som vanligt. Ett halvår senare var all patina borta och huset pryddigt renoverat och till salu för knappt fem miljoner kronor.)

Jan började prenumerera på tidskriften *Foto*, skickade ibland in bilder och fick flera priser som han nu förefaller lika stolt över som över någon av de många guldbaggar i olika kategorier som han själv och hans filmer belönats med. Fyra av dem står på rad i ett av fönstren i hans arbetsrum i Smygehavn.

När denna bok trycktes hade Jan personligen mottagit fem guldbaggar, fler än någon annan filmarbetare. Han hade fått utmärkelsen för bästa regi (*Här har du ditt liv* 1966/67 och *Så vit som en snö* 2001), för kreativa insatser (1988), för bästa film (*Il Capitano* 1991, som producent tillsammans med Göran Setterberg) samt för bästa foto (*Så vit som en snö* 2001, tillsammans med Mischa Gavrusjov).

Därutöver hade Jan blivit nominerad för ytterligare fyra guldbaggar. Förutom *Il Capitano* hade två av hans filmer, *Hamsun* och *Så vit som en snö*, hedrats med guldbaggar, men för dessa filmer står han inte som producent. Sex av de skådespelare som medverkat i hans filmer hade belönats med guldbaggar för sina insatser i dessa, därav Eddie Axberg två gånger.

Jan har också fått mer allmänt erkännande för sina insatser, till exempel 1998, då regeringen tilldelade honom professors namn, och den 20 december 2010, då han fick Svenska Akademiens Stora pris i samband med Akademiens högtidsdag. Denna utmärkelse delas ut bara två eller tre gånger per decennium. Endast en gång tidigare hade en regissör tilldelats priset, Ingmar Bergman 1977. När Jan tog emot priset sade Akademiens direktör Katarina Frostenson bland annat:

Rytm, impuls, rörlighet, närvaro och eftertanke präglar det Ni skapar. Jan Troell, i Era verk finns en blick för de små och de stora stunderna, för när livet flyr och brister och när det lyfter och flyger högt, för människans bistra yttre villkor och hennes starka inre liv, allt fångat i ett synnerligen sinnligt foto.

När han växte upp önskade sig Jan varje år en fotografisk årsbok i julklapp. Han har alltid använt fotoböcker som inspirationskällor för

sina filmer. När han arbetade med *Barnvagnen* (1963) tillsammans med Bo Widerberg fann de i en av böckerna ett foto av en flicka som kammade sitt hår. Bilden blev en förebild för en scen i filmen.

För sin kortfilm *Stad* (1958) inspirerades Jan kolossalt, säger han, av sin idol Arne Sucksdorffs film *Människor i stad* (1947). Själva filmen hade han dock inte sett när han gjorde sin film, men han hade sett och noga studerat bilderna i *Gryning*, en av de fotoböcker som han hade fått i julklapp.

I den film om Torgny Segerstedt som han började spela in våren 2011, *Dom över död man*, slöt han en cirkel och blinkade försiktigt till Sucksdorff. I en av de mest berömda scenerna i *Människor i stad* tappar en pojke sina stenkulor nedanför *S:t Görans och draken* i Storkyrkan. De studsar ljudligt och länge mot stengolvet. Kyrkvaktmästaren undrar vad som står på och ser först väldigt sträng ut men hjälper sedan pojken att plocka upp sina kulor.

I sitt manus till *Dom över död man* hade Jan skrivit in en scen där Segerstedt (Jesper Christensen) vilar en stund i Storkyrkan efter ett uppslitande besök hos kung Gustav V på slottet – och en pojke tappar sina stenkulor på stengolvet i kyrkan.

Jan började filma av ungefär samma enkla skäl som Maria Larsson i *Maria Larssons eviga ögonblick* började fotografera; han fick helt enkelt tillgång till en kamera. Maria, den fattiga arbetarhustrun, vann sin stillbildskamera på ett lotteri. Jan fick möjlighet att på sin fritid använda den Paillard H16, som han använde i ett extrajobb på Malmö allmänna sjukhus sommaren 1950.

Jan hade just tagit studenten och jobbet bestod i att filma pupillreflexer för en ögonläkare som höll på med forskningsprojekt. Han gjorde sina första filmer med överbliven film från pupillprojektet, framkallade själv och kopierade genom att trä negativ och printfilm i sin fars kamera och rikta den mot solen. I början tog han mest familjefilmer. Den första film han gjorde efter manus handlade inte överraskande om en katt.

– Men att jag skulle fortsätta med film på allvar bestämde jag inte förrän jag hade varit lärare i nio år. När jag filmade *Barnvagnen*, som Bo Widerberg regisserade, hade jag inga drömmar om att själv regissera. Egentligen har jag aldrig bestämt mig för att bli regissör.

Det har bara blivit så.

Regissören växte fram ur de kortfilmer Jan gjorde parallellt med sitt yrke som lärare, i några fall för att använda i sin undervisning. Den första filmen, *De falska, eller bvi suckar det så tungt uti kvarnen*, gjorde han redan 1957. Han omarbetade och vidareutvecklade den fyra år senare till *Den gamla kvarnen*, som så småningom, 1964, visades på bio som förfilm till Vilgot Sjömans långfilm *Klänningen*.

Långt senare fick Jan klart för sig att Ingmar Bergman var en av dem som såg *Den gamla kvarnen* och att han tyckte att dess upphovsman var »begåvad«.

– Det var ju oerhört smickrande, i synnerhet som Svensk Filmindustri inte ens ville titta på mina kortfilmer när jag kom för att visa dem. Då hade jag en idé om att göra en dokumentärfilm som skulle utgå från en kampanj som Statens Järnvägar hade just då med Nils Holgersson som tema ...

Men viktigare för hans filmkarriär var att SF-producenten Bengt Forslund också såg *Den gamla kvarnen*, och gillade den. Han gillade den så mycket att han en dag på våren 1964 ringde till Jan och frågade om denne ville göra en film baserad på Eyvind Johnsons novell *Uppehåll i myrlandet* för ett samnordiskt filmprojekt som kallades 4×4.

– Jag hade inte träffat Bengt tidigare, jag hade bara ringt honom en gång för att prenumerera på tidskriften *Chaplin*, som han ju hade startat. Jag bodde då på Erikslustvägen i Malmö. Ingmar Bergman bodde i samma radhusräcka. Jag minns precis hur det var när Bengt ringde, var telefonen stod, hela situationen.

Jan blev förstas intresserad av Bengt Forslunds förslag, men han sade att han i så fall också ville filma själv; han hade ju filmat alla sina tidigare kortfilmer, och inte minst *Barnvagnen*. Detta hade Bengt Forslund ingenting emot.

– Jag var fortfarande inte intresserad av att göra långfilm, jag ville bara berätta i film, säger Jan.

Men *Uppehåll i myrlandet* ledde till långfilmen *Här bar du ditt liv* efter Eyvind Johnsons *Romanen om Olof*, vilket i sin tur ledde till utvandrarfilmerna efter Vilhelm Mobergs romansvit, två amerikanska och ytterligare ett antal svenska långfilmer, bland mycket annat.

Våren 2011, samma år som han skulle fylla 80 år, spelade Jan in *Dom över död man*, sin femtonde långfilm.

Jan Troell beskrivs ofta som en lyrisk filmdiktare, en kamerapoet. Han har utvecklat sina bilder under hela sin karriär, men han lade grunden för sitt konstnärskap redan på 60-talet. Detta fundament har inte rubbats, skrev film- och tv-kritikern Johan Croneman i *Dagens Nyheter* i februari 2001. »Det är en poets fundament. Det är mer relevant att jämföra honom med till exempel Tranströmer än med någon annan samtida svensk filmare.«

Jan själv säger att han aldrig har känt sig hemma i det episka.

– Jag är inte en historieberättare, varken muntligt eller i bild.

Men han underskattar sig. Visst berättar Jan historier i sina filmer, dramatiska, rörande, ibland skrämmande, alltid djupt mänskliga historier. Men han gör det alltid på sitt mycket personliga, varma sätt, med mjuka konturer som lämnar vida öppningar för våra egna associationer och tolkningar.

Han berättar nyfiket, medkännande, varsamt och eftertänksamt om Olof, Karl Oskar och Kristina, ingenjör Andrée, Åmselemorden, Knut Hamsun, Elsa Andersson, Georg Oddner, Maria Larsson – som om vi alla satt och lyssnade kring en lägereld i en långsamt fallande skymning. Vissa teman återkommer gång på gång i filmerna. Uppbrott, sökande, längtan efter äventyr, trygghet och frihet – men också en strävan efter att försöka förstå och sjunka in i ett här och nu.

Och vissa bilder.

En fjäril kämpar mot ett fönster, en fågel lyfter, ett vatten glittrar, några grässtrån vajar, ett löv rister, en katt spinner, en myra stretar över vassa gruskorn, ett pilträdd doppar en kvist i ett rinnande vatten. Samtidigt är Jan alltid noga med att skildra händernas arbete, hur Olof sågar, Karl Oskar slår med lie och täljer, hur Kristina mjölkar, hur Elsa Andersson och hembiträdet plockar hönor, hur konduktören klipper tågbiljetten.

Och hur maskiner fungerar. Han visar fascinerad och nyfiken hur lokomotivets pistonger arbetar i kortfilmen *Sommartåg* och hur ballongen fås att lyfta i *Ingenjör Andrées luftfärd*, men också med plåga och ilska hur de väldiga skogsmaskinerna i *Sagolandet* faller, kvistar och kapar stora träd. Maskinskötaren får visa med sina händer hur

lätt han kan vrida sina spakar.

Scener och bilder som dessa finns alltså inte bara i hans dokumentärfilmer, de kännetecknar också hans spelfilmer och ger dem en alldeles speciell Troellsk atmosfär. Men ofta söker sig Jan inte medvetet till sådana scener och bilder för att de ska symbolisera något, stå för något, betyda något bestämt. Han vet inte alltid vad de ska användas till när han filmar dem, men han vet att han kan få användning för en fågel som flyger förbi eller för scenen där Max von Sydow spontant vickar på sina tår för att markera takten i den visa han sjunger när han sitter och rakar sig i rollen som Karl Oskar.

Jan filmar det osynliga, det vi inte kan ta på. Med sina bilder förmedlar han känslor. Verkligheten blir medskapande. Han får inspiration av verkligheten, som han själv uttrycker saken, och nyanserar sedan det där om att han inte väljer bilder för att de ska symbolisera något.

– Fönster och fönsterrutor tror jag kan ha något med utanförskap att göra, att vara betraktare. Jag är gärna en betraktare utifrån i stället för att vara deltagare. Men det är ju också ett deltagande ...

Samtidigt värjer han sig mot uppfattningen att han skulle vara »traditionell i stilen«, ett omdöme som ofta häftats vid honom. Det myntades redan efter hans stora genombrott med *Här bar du ditt liv*, oftast positivt, och har hängt med sedan dess.

– Jag har alltid fått höra att jag inte experimenterar och att jag inte är »modern«. I stort sett är jag kanske inte särskilt nyskapande, men det fanns ändå något nytt i *Här bar du ditt liv* ...

Ja, inte minst i det överraskande sättet att använda grovkornig färgfilm i vissa avsnitt av filmen, i sättet att klippa den berömda cykelscenen och att berätta om spirande kärlek i bilder tagna genom hjulen på ett förbipasserande malmtåg.

Även scenen på timmerbröten där Allan Edwalls gestalt dör – bilden dubbelexponeras till en tilltagande, ödesdiger ton för att sedan frysas – kändes ny och överraskande, när filmen kom. Jan skapade den i klippbordet, och han säger lite anspråkslöst att han inte hade sett något liknande tidigare – men att scenen fanns formulerad i Eyvind Johnsons roman och att det var där han fann inspirationen.

Och fjärilen?

– Den uppträder första gången i *Här bar du ditt liv*, i tegelbruket. Vi skulle ta scener där Olof går omkring i tegelbruket ensam sedan det stängts för hösten, och han vet inte vad han ska göra med sitt liv. När jag gick för mig själv före inspelningen, som jag nästan alltid gör, för att komma underfund med hur jag ska lösa vissa scener, låg där en död fjäril i ett fönster. Den fångslade mig. Det var en uppenbar symbol för vad som kunde hända också Olof om han inte kunde gå vidare utan i stället bli kvar på bruket.

– Sedan kopplade jag detta till ett barndomsminne. Jag hade fått två små dubbeldäckade flygplan, såna där Dinky Toys, i julklapp, det var under finska vinterkriget, det måste alltså ha varit julen 1939. Jag minns att jag lekte med dem hemma hos mormor, där vi firade jul. Jag lekte luftstrid med dem. Och så föreslog jag Eddie Axberg (Olof) att han skulle ta fjärilen och leka flygplan med den.

Scenen med fjärilen finns inte med i förlagan till filmen, Eyvind Johnsons romansvit *Romanen om Olof*. »Men i Eddie Axbergs hand blir den [den döda fjärilen] en naturlig bild av det livshotande i omgivningen, bilden för en ungdomlig begrundan av liv och död«, skrev Björn Nilsson i *Expressen* när filmen hade haft premiär.

Under ett av våra samtal våren 2009 berättade Jan att han såg *Maria Larssons eviga ögonblick*, som hade haft premiär ett halvår tidigare och blivit en stor framgång hos både kritiker och publik, som en ersättare för den film han i många år velat göra om sin egen barndomstid. Den sociala miljön i filmen skiljer sig visserligen mycket från den borgerliga miljö som Jan växte upp i, men tiden påminner om hans egen barndomstid, och genom sina lek- och skolkamrater i arbetarstadsdelen Limhamn lärde han känna en fattigare miljö än sin egen.

Leksaker och reminiscenser från barndomen och hans långa liv som filmare och regissör lever i Jan Troells hem i Smygehamn, som han delar med sin hustru Agneta Ulfsäter-Troell och ofta med deras dotter Yohanna, som föddes 1983. På en hylla står några flygplansmodeller och en brandbil, vid ett fönster en stor trähäst som Jan snidade, skulpterade till Yohanna när hon var liten. En dag hösten 2010 lagade han dess vänstra öra, som blivit skadat, och förbättrade dess högra öga. Vid ett annat fönster står en karusellhäst som frisören i ett

grannhus på Järnvägsgatan i Limhamn satte Jan och andra barn på när de kom för att klippas. En klocka tickar. På väggen över pianot hänger en av Georg Oddners bilder av torkade blommor.

I både hans nya klipprum, ett före detta fryshus, och hans gamla hänger förstås affischer för hans filmer tätt. Mellan två fönster i vardagsrummet som vetter mot havet hänger en bonad, vävd av Anita Grede, hon som fick stå som exempel för ett av de goda alternativen, det goda, skapande livet, i *Sagolandet* (1988), Jans uppgörelse med »den tilltagande frånvaron av liv i Sverige«. På en vägg vilar en vildig ryggekota från en val, ett minne från en rekognosceringsresa till Norra ishavet inför *Ingenjör Andréas luftfärd*.

Katten Anders kommer smygande, en av de katter som var med i *Maria Larssons eviga ögonblick*. Anders rekryterades från ett hem för övergivna katter i Luleå när några avsnitt av filmen skulle spelas in där. Han fick rollen av den enkla anledningen att han liknade en katt

som redan använts vid inspelningen i Skåne. Efter inspelningen adopterades Anders av familjen Troell och har nu gjort sig mycket hemmastadd i Smyge, med egen ingång via en gångbräda upp till husets andra våning.

Jan visar ett häfte från slutet av 1930-talet med mängder av framtidbilder som fascinerade och inspirerade honom då och som fortfarande gör det. En bild visar tre tåg som korsar varandra på spår i olika nivåer. Bilden har gjort starkt intryck på honom i alla år, säger han, och den har en intressant anknytning till Ingmar Bergman.

– Jag har drömt flera gånger om Ingmar. I en av mina drömmar blev han överkörd av tre tåg, hur det gick vet jag inte. En annan natt under samma period i mitt liv drömde jag att han blev skjuten med tre kulor. Jag tycker att det är intressant, för det kan ju tolkas som ett fadersmord, eller ett mord i faderns, sonens och den helige andens namn. Och det är märkligt, för jag gjorde aldrig något fadersuppror mot Ingmar Bergman – och inte heller mot min egen far, för den delen. Jag hade ingen anledning. Men andra i min generation gjorde det ju mot Bergman, Bo Widerberg till exempel.

En annan av Jans Bergman-drömmar handlar om att de båda befinner sig i ett ganska stort rum. Mitt i rummet står liksom en pelare från golv till tak, och i den finns en dörr.

– Jag öppnade den där dörren, och i samma ögonblick kände jag att jag träffades i skrevet av någonting. Så ser jag att Bergman skjuttit på mig med en sån där leksakspistol av tjock ståltråd som vi lekte med som barn, med projektiler av trä. Innan jag träffades hann jag se att det stod en tänd julgran inne i garderoben i pelaren. Jag tycker att det är så oerhört intressant och avslöjande, rent freudianskt, med denna Bergmanska garderob. Man fick känslan av att den var den styrande kraften bakom hela hans skapande, och nu hade jag avslöjat att det inte var hans privata helvete som fanns där inne utan en tänd julgran! Och det var långt före *Fanny och Alexander*, så min dröm kan inte ha påverkats av den.

Nej, Jan Troell har absolut inga problem med Ingmar Bergman, betonar han. Han såg tvärtom upp till honom, och beundrade honom. Vid flera tillfällen fick han stöd från Bergman för filmprojekt som inte ansågs kommersiellt gångbara.

Miljoner an-
örer, traktor-
arbetslösa -
a skulle säga
rdens oljelör-
och vetenska-
ing. Bilden
Angeles.

13

14

gen

örtera järn-
chållandena
ta bilvägar
a och för-
igtvis inte
ndustripro-
livlig per-
ansion till
vägar an-
ett halv-
bel "järn-
samtidigt
gtvis sker
varandra,
es i den
Amerika

15

16

g. Får
rep om
ll man

I en artikel i *New York Times* i mars 2009 inför USA-premiären på *Maria Larssons eviga ögonblick* uppehöll sig intervjuaren vid Jan Troells »låga profil« och antog att den kunde bero på »Ingmar Bergman-faktorn«, att det i det amerikanska medvetandet inte kan finnas plats för mer än ett svenskt filmgeni. Men Jan tog avstånd från uppfattningen att han på något sätt skulle ha hamnat i skuggan av Ingmar Bergman.

– Jag föredrar att säga att jag verkat i ljuset från Bergman. Hans filmer har alltid inspirerat mig.

Denna grundinställning till Bergman har också kommit till uttryck i en annan av hans drömmar, berättar Jan.

– Jag drömde att han gick bakom mig och satte fingret i ryggen och förde mig framåt. Det finns ju en punkt i ryggen där en beröring gör att man plötsligt går mycket lättare ...

Och visst sken Bergmans sol över Jan Troell. Så här sade Bergman i Gunnar Bergdahls film *Bergmans röst* (1997):

Jan Troell är för mig ett alldeles äkta, stort lysande geni som ger sig fan på någonting. Han bryr sig inte om det är publikt eller inte. Han bryr sig om allt annat. Det är denna historia jag vill berätta, det är detta budskap jag vill förmedla. Här vill jag röra vid människor. Sedan iscensätter han de mest komplicerade och svårmanövrerade historier – – Han är oerhört märkvärdig, fullkomligt originell och en djupt inspirerande regissör.

I början av sin karriär som regissör gruvade sig Jan mycket inför en av huvuduppgifterna, att regissera skådespelare, berättar han.

– Hur skulle man bete sig mot dem? Det talades alltid om Ingmar Bergman, han kallades »demonregissör« och allt möjligt, och jag trodde nog att man nästan skulle spela före för skådespelarna och visa hur man ville ha det, som om de vore marionetter. Men det kunde ju inte jag göra, jag hade ingen teaterutbildning, jag hade bara spelat kaspersteater med mina skolbarn och instruerat några av dem och en del lärarkolleger i *Den gamla kvarnen*. Då var det underbart att få en skådespelare som Max von Sydow (för rollen som Kvist i *Uppehåll i myrlandet*). Han tog min osäkerhet för vad den var och

kom med små tips och knep.

Nej, Jan tycker nog inte att det är lättare att regissera skådespelare nu än när han började göra film. Men han har satt sin osäkerhet i system.

– Om jag har erfarna skådespelare talar jag om mina problem, att jag inte har någon utbildning i personregi, att jag inte är skådespelare själv men att jag litar till mitt inre omdöme och att jag tror att jag kan skilja på bra och dåligt. Jag lyssnar och ser på hur de först gestaltar en roll, och sedan lägger jag till. Vi diskuterar oss fram, och när det gäller dialoger i filmerna är jag tacksam när skådespelarna kommer på saker och ting. Ja, som regissör måste jag ibland inta ett slags vampyrroll, men inte i negativ betydelse. Jag skulle antagligen inte kunna överleva som filmare bara på mitt eget blod, jag måste också lita till andras idéer och andras upplevelser, i synnerhet på plats.

På samma sätt som Jan hämtar blod från sina skådespelare vill han alltid ha någon att samarbeta med i manusarbetet.

För övrigt tycker han mycket om att göra scener där människor är ensamma med sig själva, där de inte spelar upp en roll för någon annan, säger han. Det säger lika mycket om personen Jan Troell som om regissören.

Efter femtio år som regissör tycker han sig ha märkt att det finns ett förtroendekapital för honom bland skådespelarna.

Ja, verkligen. Så här säger några av dem.

Liv Ullmann (Kristina i *Utvandrarna/Nybyggarna*) i Filmkrönikan special om Jan Troell (SVT den 28 augusti 2008):

– Han är olik alla andra filmregissörer, unik. Han är målaren med kameran, och detta att bli regisserad av en kamera är otroligt inspirerande. Man vet aldrig vad han fångar upp, vad det är han vill måla med. Det enda du vet är att du måste vara så äkta, just där och nu, om du är i helfigur, eller närbild på ditt ansikte, vad som helst. Målaren bestämmer.

Liv Ullmann tar scenen där Karl Oskar och Kristina lämnar hemmet för att resa till Amerika som exempel.

– Jag trodde att jag skulle vara så gripande och fin och eftersom jag visste att Jan tycker om mig som skådespelerska trodde jag att det skulle vara väldigt många närbilder på mig. Han var ju där hela tiden

med sin kamera, så jag gav allt jag kunde av detta att se mitt hem för sista gången, se mina föräldrar för sista gången, aldrig mer komma tillbaka. Men det som Jan gjorde, och där han är så otrolig som regissör – han visste vad som var viktigt. Det var vagnen med hela familjen och barnen, lite på avstånd. Det var mamman och pappan som står vid grinden och som blir mindre och mindre, och så är det marken som vi kör förbi som är full av stenar och stenar. Hopplöst, ingen framtid. Det var vad han såg, inte en skådespelerskas trista avsked. Jag kände att jag var helt i händerna på en regissör som skapar verklighet, och det var väl kanske det jag hade önskat mig när jag blev skådespelerska, att få vara med om en verklighet.

Efter *Urvandrarna/Nybyggarna* har Liv Ullmann varit med i bara en Troell-film, *Pionjärerna (Zandy's Bride)*. Hon sticker inte under stol med att hon är lite ledsen över detta, men dessvärre tvingades hon tacka nej på grund av ett annat engagemang när Jan erbjöd henne en roll i *Dom över död man*.

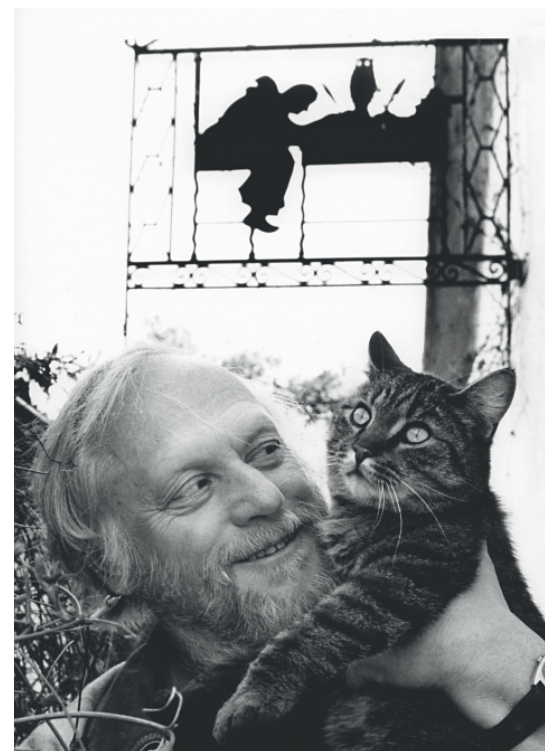
– Han vet ju att jag tycker att han är bäst. Det har jag sagt i alla år, även när Ingmar levde. Han är bäst.

Ghita Nørby (Marie Hamsun i *Hamsun*, Fröken Fagerdahl i *Marja Larssons eviga ögonblick*), i en intervju i Kulturradion i november 1995:

– Jag skulle följa honom till världens ände, han är för mig en helt unik person. Han är så öppen, så snäll att man blir helt skrämmd. – – – Om jag frågar Jan hur han har tänkt sig att vi ska göra den här scenen så säger han, »det vet jag inte«. Därför älskar jag honom. – – – När Jan Troell säger så, lever hela min fantasi, så lever alla mina idéer och han lyssnar, han sitter där med sin kamera och så gör han ju vad han vill, inte vad jag vill.

Max von Sydow (Kvist i *Uppdrag i myrlandet*, Smålands-Pelle i *Här har du ditt liv*, Karl Oskar i *Urvandrarna* och *Nybyggarna*, Dr Bascombe i *Orkanen*, Salomon August Andréé i *Ingenjör Andréés luftfärd*, Knut Hamsun i *Hamsun*) i ett brev till författaren sommaren 2010:

– Som jag minns regissören Jan Troell är han en mycket lyhörd, känslig – och finkänslig – man som hellre resonerar än ger order. Jan har alltid lyckats skapa en välsignelsebringande anda av samarbete, av att vi alla är här för att göra något fint tillsammans. Jag har alltid haft roligt hos Jan. Du undrar om jag finner Jan tydlig. Ja, som människa

När J. H. Nilssons bokhandel i Limhamn lades ned köpte Jan dess skylt och satte upp den ovanför dörren till sitt första klipprum i Smygehamn. Katten heter Ragge.

väldigt klar, rak och tydlig. Och som regissör? Som jag minns honom är han alltid trogen texten och har stort förtroende för sina skådespelare. Jan är en ovanligt känslig filmregissör som på ett mycket personligt sätt lyckas skildra ömheten mellan två människor. Han är en lyriker på ungefär samma sätt som väl Vilhelm Moberg var det. Jan intar en utomordentligt viktig och intressant position i den tradition som inleddes med Viktor Sjöström.

Filmfotografen Mischa Gavrusjov, som svarat för fotot tillsammans med Jan i alla hans spelfilmer från och med *Hamsun* (1996), har en förklaring till att så många skådespelare gör så lysande rollprestationer i Jans filmer.

– Han väljer skådespelare med mycket stor omsorg, och han ger dem ett kolossalt förtroende. Hans ledord tycks vara »övertaska mig, ni behöver inte göra som jag säger«, även om han inte säger så rakt ut. Han vill alltid repetera med skådespelarna på plats när en scen ska tas. Först när han har klart för sig vad de kan bidra med, vilka nyanser de kan tillföra, bestämmer han sig för vilka inställningar han vill göra och hur scenen ska filmas.

En annan av Jans vänner, konstnären Claes Eklundh, bidrar med en annan pusselbit:

– Jag vet inte om han gör något speciellt, men han är på ett sätt så att man kanske blir sig själv.

Jan skulle göra en film om Claes Eklundh och deras gemensamma vän pianisten Hans Pålsson om deras konst och skapande. Filmen kom att heta *Färgklang* (2007).

– Jag var lite känd för att inte vilja prata om konst och min relation till konst. Jag var väl förberedd när jag gick in i ateljén där Jan skulle filma och intervju mig. Jag hade tänkt säga att jag naturligtvis inte skulle måla inför hans kamera och jag skulle inte tala om konst. Men det tog inte mer än en kopp kaffe och två croissanter förrän det var glömt. Jag kände att jag kunde lita på Jan.

Claes Eklundh inte bara målade inför kameran, han glömde bort den, och dessutom berättade han för kameran och Jan mycket mer om sin barndom och uppväxt än han egentligen hade tänkt sig.

Hans Pålsson jämför Jans sätt att filma med musik.

– Musik är ju i väldigt hög grad form, ett slags arkitektur, dramaturgi. De stora mästarna har en väldigt känsla för berättelsens form. I stora verk som sonater och symfonier fungerar satserna som akter i en pjäs. Antingen bildar de total kontrast eller ett slags vilopunkt. Allt detta finns i Jans filmer. Och så detta med detaljerna. Varje ton har sin betydelse, vilket inte betyder att varje ton måste höras lika mycket. På samma sätt är Jan en nyansernas mästare med sin kamera och sina bilder, han kan nyansera ljus och skapa ett klangligt rum där

människor stannar till inom sig. Sådana grepp tycker jag stämmer precis med musik.

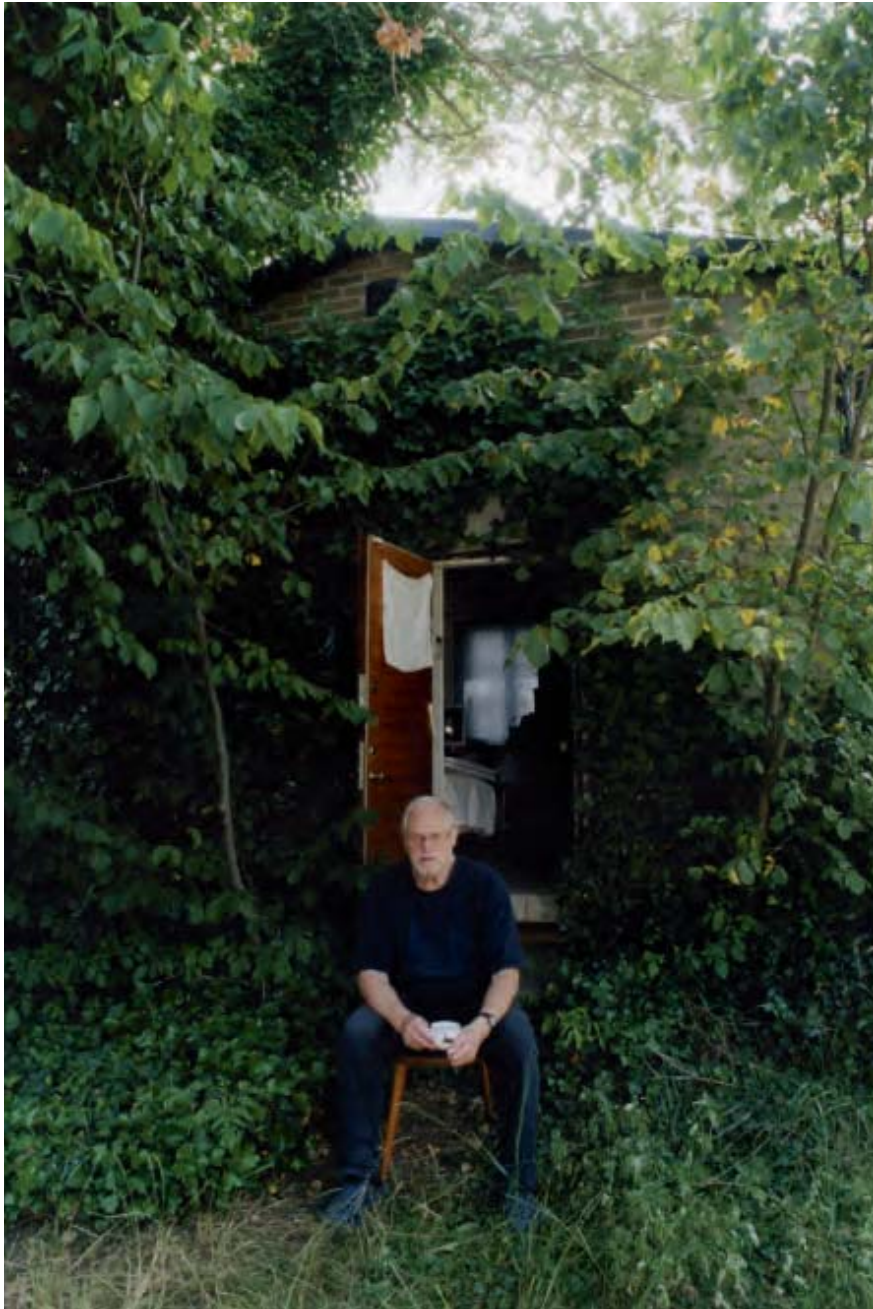
Jan har inte bara regisserat utan också i regel filmat och klippt alla sina filmer utom de två amerikanska, *Pionjärerna* (*Zandy's Bride*) och *Orkanen* (*Hurricane*). Varför vill han alltid sköta kameran själv?

– Om man ska ställa det på sin spets så är det som att fråga en målare konstnär varför han själv håller i penseln. Men jag slipper kommunikationen med en fotograf, eller förlorar den, hur man nu vill se det. Det gör att jag bara är ansvarig för mig själv och för hur kameran rör sig. Det innebär i sin tur att jag kan improvisera. Om jag känner för att röra kameran åt ett visst håll så kan jag göra det, jag behöver inte be någon annan göra det. Det blir som att göra en dokumentärfilm. Jag brukar ibland jobba lite åt det hållet även i mina spelfilmer, särskilt om det är barn med i bilden. Och om man har ett zoomobjektiv kan man ju passa på att ta totalbilder och närbilder nästan på samma gång. Jag kommer själv in i centrum av skeendet. Om jag ska sitta bredvid och inte bakom kameran känner jag mig bara utanför. Onyttig, exponerad, naken. Och så har jag väl en *peeping tom* [smygtittare] inom mig, en nyckelhålsmentalitet ...

Att Jan vill filma själv, och inte lämna jobbet till en renodlad filmfotograf, hänger förstås dels samman med att han har sin bakgrund i fotokonsten och inte som så många andra regissörer i teatern, dels med att han också helst klipper sina filmer själv, eller nästan själv. Under filmningen samlar han material, scener, bilder som kan förefalla ovidkommande: en fågel som flyger förbi, en spindel, en skugga på en husvägg, gärna en katt. Hans skådespelare lär sig snabbt att ibland komma i andra hand; de vet att skuggan och spindeln kan finna en roll i filmen, och berika den. Fotografen Troell och klipparen Troell gör filmen till regissören Troells.

Så vad gör Jan Troell till en så bra fotograf och filmare? Mischa Gavrusjov har ett svar:

– Han fångar det oväntade. Han överarbetar inte kameraarbetet. Han kan filma det osynliga. Känslor och upplevelser.

Jan Troell klippte länge sina filmer, från och med *Sagolandet*, i ett specialbyggt klipprum (ovan) intill hans bostad i Smygehamn. Numera klipper han filmerna digitalt i ett före detta kommunalt fryshus intill hemmet, ett halvt stenkast från havet (till vänster).

Litteratur

- Bergdahl, Gunnar: »Uppehåll i Smygehuk. Jan Troell om sina filmer.« *Filmkonst* nr 70, 2001
- Berglund, Lars: »Jan Troells kortfilmer. En översiktlig sammanställning.« Uppsats (FU mom.E) vid Institutionen för teater- och filmvetenskap, Stockholms universitet, (1989)
- Björkman, Stig: *Nya bilder och dagsljus. Tio svenska regissörsporträtt* (1978)
- Björkstén, Ingrid och Widerberg, Bo: *Författaren, teatermannen, filmskaparen* (1971)
- Dunäs, Jon: *Apparaturbeträktelser. Metafilmiska aspekter på Jan Troells Här har du ditt liv* (2001)
- Engfeldt, Birgitta: »Jan Troell på visit i barndomshemmet.« *Limbammiana* 2008
- Fant, Kenne: *Nära bilder* (1997)
- Forslund, Bengt: *Vilhelm Moberg, filmen och televisionen* (1998)
- Furhammar, Leif: *Filmen i Sverige* (1998)
- Gunér, Göran: *Resor i tiden. Om att frammana det förflutna på film* (2008)
- Gustafson, Klas: *Enkel, vacker, öm. Boken om Monica Zetterlund* (2009)
- Hedling, Olof: »Carlsson mot May. Om mottagandet av Jan Troells Sagolandet.« *Filmbäftet*, december 1993, 83–84
- Janson, Tobias och Wahlberg, Malin: *TV-pionjärer och fria filmare. En bok om Lennart Ehbrenborg* (2008)
- Kristoffersson, Birgitta och Faragó, Katinka: *Katinka och regissörerna. 125 filmer och 55 år bakom kameran* (2008)
- Liljestrand, Jens: *Mobergländ. Personligt och politiskt i Vilhelm Mobergs utvandrarserie* (2009)
- Lindberg, Dag: »Jag är en flygfisk. Reportage om möte mellan Jan Troell och studenter i Lund.« *Tidningen Vi*, nr 13, 1967
- Lindberger, Örjan: *Människan i tiden. Eyvind Johnsons liv och författarskap 1938–1976* (1990)
- Olsson, Stellan: Intervju med Jan Troell. *Populär fotografi*, nr 3, 1967
- Schein, Harry: *Schein* (1980)
- Silberman, Robert: »Il Capitano.« I Hedling, Erik (red.) *Blågulstimmer: Svenska diktanalyser* (1998)
- von Sydow, Max och Sörenson, Elisabeth: *Loppcirrus. Max von Sydow berättar* (1989)
- Timm, Mikael: *Ögats glädje. Texter om film* (1995)
- »Utvandrarna«. En broschyr utgiven av Svensk Filmindustri i samarbete med Emigrantinstitutet i Växjö 1970
- Ullsäter-Troell, Agneta: *Att människan levde – Maria Larssons eviga ögonblick* (2007)
- Zetterström, Anna: »Att sätta en stenbumbling i rörelse.« En intervju med Jan Troell. *Chaplin* nr 3, 1996
- Svensk filmdatabas. <http://www.sfi.se/sv/svensk-filmdatabas>

Filmografi

- Dom över död man* (under arbete, preliminär premiär 2012)
- Kalla ingenting försent (2011), en film om Jacques Werup gjord tillsammans med Jan Hemmel och Olle Tannergård
- Med mitt mått mått – en ökenvandring (2010), kortfilm
- Peeping Tom, Snigeln och Love 60+, kortfilmer (2002–2010)
- Maria Larssons eviga ögonblick* (2008)
- Färgklang (2007). En film om Claes Eklundh och Hans Pålsson
- Det gula märket (2004), dokumentär
- Närvarande* (2003). En film om Georg Oddner
- Reflexion 2001 (2001), dokumentär
- Så vit som en snö* (2001)
- 92,8 MHz ...drömmar i söder (2000), dokumentär
- ... och barnen i äppelträdet (1997), beställningsfilm för SPP
- En frusen dröm (1997), dokumentär
- Hamsun* (1996)
- Provinsens ljus (1994), dokumentär
- Dansen (1994), dokumentär för Statens kulturråd
- Il Capitano* (1991)
- Tolvslaget – dagens dikt (1989), kortfilm
- Sagolandet* (1988)
- Ingenjör Andréas luftfärd* (1982)
- Orkanen (Hurricane)* (USA, 1979)
- Bang!* (1977)
- Det hender ikke meg (1977), upplysningsfilm för norska Landforeningen mot kreft
- Nälsögat (1975), beställningsfilm om tjänstemännen på Kockums
- Pionjärerna (Zandy's Bride)* (USA, 1974)
- Gamen (1973), en tv-pjäsa av P C Jersild
- Nybyggarna* (1972)
- Frieriet, Höstacken, Valsen (1972), reklamfilmer för Skandinaviska Enskilda Banken
- Utvandrarna* (1971)
- Ole dole doff* (1968)
- Här har du ditt liv* (1966)
- Porträtt av Åsa (1965), kortfilm
- Uppehåll i myrlandet (1965), novellfilm
- Vår i Dalby hage (1965), kortfilm
- Den gamla kvarnen (1964), novellfilm
- Johan Ekberg (1964), novellfilm på uppdrag av Sparfrämjandet
- Trakom (1964), upplysningsfilm på uppdrag av Rädda Barnen
- Drömmar och syner vid havet (1963), beställningsfilm för Hallands läns landsting
- Båten (1962), kortfilm
- De kom tillbaka (1962), upplysningsfilm på uppdrag av Rädda Barnen
- En broder mer (1962), upplysningsfilm på uppdrag av Lutherhjälpen
- Pojken och draken (1962), novellfilm tillsammans med Bo Widerberg
- Nyårsafton på skånska slätten (1961), kortfilm
- Sommartåg (1961), kortfilm
- Stad (1960), kortfilm
- Långfilmer markeras med kursiv titel. Förutom regi är Jan Troell huvudansvarig för foto och klippning i samtliga sina filmer utom de två amerikanska. Han har därutöver skrivit manus till alla sina svenska långfilmer, ofta i samarbete med någon annan. Före sin egen långfilmsdebut svarade Jan Troell för fotot i Bo Widerbergs *Barnvagnen* (1963).

Personregister

- ABBA 215
 Abbing, Palle 87, 94
 Abramson, Hans 99, 133, 136
 Adolphson, Edvin 86, 116
 af Geijerstam, Eva 304, 308, 310
 Aghed, Jan 157, 258, 279, 370
 Alfrédsson, Aina 171
 Alfrédsson, Arnold 171
 Aminoff, Bimbi 332
 Ancker, Estrid 386f
 Andersson, Anders 94
 Andersson, Bibi 97, 272
 Andersson, Elsa 21, 300ff, 304f, 308f, 314, 380
 Andersson, Jan-Olof 280
 Andersson, Peter 389
 Andersson, Roy 370
 Andersson, Torbjörn 390, 397
 Andersson, Åke 94
 Andersson-Palme, Laila 196
 Anker Ousdal, Sverre 222, 239, 292
 August, Andrée Salomon 21, 220ff, 229, 232, 236, 305
 August, Pernilla 389, 392, 394f
 Avedon, Richard 214, 322
 Axberg, Eddie (äv. som rollkaraktärerna Olof och Robert) 18, 23, 62, 98ff, 104ff, 109, 111, 113, 115, 119, 121, 137ff, 147, 151f, 156f, 160, 162, 170f, 219, 309, 319, 359, 399
 Bach, Johann Sebastian 250, 338ff
 Balkedal, Jan 239
 Beckendorff, Ghita 291
 Bellander, Sten Didrik 321
 Bergdahl, Gunnar 9, 28, 103, 202, 236, 277, 297
 Berggren, Thommy 78, 81, 304
 Berglund, Lars 63, 66, 73ff
 Berglund, Töre 62, 71
 Bergman, Ingmar 18, 20, 25, 28, 69, 107, 117, 138, 198, 200, 202f, 215, 220, 230, 297
 Bergström, Helena 314
 Bergström, Lasse 91, 106, 126, 178
 Bern, Svenolof 150
 Berthelin, Søren 371
 Beyron, Sten 94
 Björklund, Cecilia Dahlgren 350f
 Björkman, Stig 85, 157f, 179, 197, 201
 Björkstén, Ingmar 79
 Björnstrand, Gunnar 100, 115
 Bladh, Edvin 256
 Blind, Anna Maria 101
 Boorman, John 402
 Bos Ross, Lillian 173
 Bourguignon, Serge 88
 Boysen, Lia 389
 Braad Thomsen, Christian 252
 Bresson, Robert 271
 Brook, Robert 269
 Brost, Gudrun 100
 Buñuel, Luis 159
 Bye, Matti 366, 371
 Bååth, A.U. 66, 344
 Bävman, Peter 389f
 Capote, Truman 269
 Carlsson, Ingvar 243f, 252, 254f
 Christensen, Jesper (äv. som rollkaraktärerna Torgny Segerstedt och Pedersen) 11, 15, 19, 40, 356ff, 363, 370ff, 387ff, 391f, 394ff
 Clooney, George 390
 Croneman, Johan 21, 91, 371
 Danielsson, Tage 143
 Danielsson, Thomas 256, 314
 Davis, Miles 325
 De Laurentiis, Dino 181, 183, 186
 Degermark, Pia 304
 Delblanc, Sven 197
 Donner, Jörn 198, 219, 230
 Donskoj, Mark 157
 Dufva, Anneli 331
 Dunäs, Jon 64, 68
 Dymling, Carl Anders 134
 Edfeldt, Catharina »Catti« 121
 Edström, Mauritz 125, 211, 235
 Edwall, Allan 22, 86, 89, 94, 100f, 104, 146, 162, 202, 399
 Edwards, Susanna 349
 Ehrenborg, Lennart 65, 68
 Eidevall, Gunnar 141
 Ekberg, Johan 74
 Ekblad, Stina 309, 315
 Ekerot, Bengt 100
 Ekholm, Nils 220
 Eklund, Bernt 237, 251, 330, 371
 Eklundh, Claes 32, 335, 338f, 341ff
 Ekman, Hasse 210
 Ekström, Anita 350
 Elfving, Ulf 265
 Engström, Claes 120, 192
 Enquist, PO 99, 242, 258f, 267ff, 277, 279f, 290f, 294, 296, 385
 Erlander, Tage 247, 254, 401
 Ernyrd, Bengt 151
 Fahlander, Aina 266
 Falck, Susanne 363, 389, 397
 Falk, Gunnar 65, 71
 Fant, Kenne 97, 106, 133, 136ff, 197, 199f 385, 388
 Faragó, Katinka 152, 162, 264
 Farrow, Mia 183, 188, 379
 Fellini, Federico 191
 Ferlin, Nils 398, 405
 Fischer, Gunnar 371
 Flens, Karl Erik 94
 Ford Coppola, Francis 174
 Ford, John 90, 135, 157, 181f
 Forsberg, Lars Lennart 73
 Forsell, Jacob 321
 Forshuld, Bengt 9, 20, 84ff, 97f, 102f, 106, 108, 111, 120, 126f, 132, 134ff, 143, 148, 150, 156, 171, 197f, 220, 223, 227, 230
 Forssman, Axel 386
 Forssman, Maja 386
 Fremer, Björn 201
 Fridell, Åke 100, 111, 115
 Fröding, Gustaf 147
 Furhammar, Leif 85, 109
 Fällidin, Thorbjörn 227, 256
 Garcia, José Luis 235
 Gavriusjov, Mischa 18, 32f, 214, 236, 290, 363, 371, 389
 Geber, Nils-Hugo 157
 Gentele, Jeanette 311
 Gershwin, George 65, 343
 Gillsäter, Sven 319, 321
 Godard, Jean-Luc 86
 Goebbels, Joseph 286
 Granath, Björn (äv. som rollkaraktären Axel Forssman) 388, 394f, 397
 Grede, Anita 24, 246, 352
 Grede, Kjell 242, 256
 Greenaway, Peter 351
 Grieg, Harald 294
 Gunér, Göran 9, 236, 319, 321, 324, 330, 344, 355, 386, 414
 Gustavsson, Annika 250
 Gyllenspetz, Ann-Marie 119
 Hackman, Gene 174f, 178, 181
 Hall, Jon 181
 Hammarskiöld, Hans 321
 Hampshire, Susan 193, 195, 203, 209ff, 414
 Hamsun, Knut 11, 21, 52, 286f, 294
 Hamsun, Marie 291, 294
 Hansen, Leif 111
 Hansen, Thorkild 287, 290, 294
 Hansson, Per Albin 387
 Haraldsen, Knut 363
 Hassner, Rune 321
 Hedberg, Olle 79
 Hedenius, Nina 349
 Hedling, Erik 264
 Heiskanen, Maria (äv. som rollkaraktärerna Maria Larsson och Minna) 11, 15, 17, 21, 41, 259ff, 268f, 271ff, 276ff, 310, 358, 367, 369ff, 389
 Hemmel, Gunnel 261
 Hemmel, Jan 344
 Hencz, Stefan 239
 Henning-Jensen, Astrid 136
 Henrikson, Alf 256
 Heribertson, Birte (äv. som rollkaraktären Estrid Ancker) 389, 392
 Hesse, Herman 201
 Hitler, Adolf 286, 294, 385ff, 391, 394f
 Hjertén, Hanserik 157, 201, 234
 Hjulström, Lennart 389
 Holmqvist, Lasse 65, 68
 Holmqvist, Rolf 102, 111, 148, 162
 Jarl, Stefan 79, 349
 Jeppsson, Erik 17, 46, 363
 Jersild, PC 211, 215, 252f
 Johansson, Hjalmar 340
 John, Houston 272
 Johnson, Eyvind 20, 22f, 87, 90f, 97f, 100f, 106, 133f, 139, 146, 211, 115
 Johnson, Töre 321
 Jong, Erica 308
 Jonsson, Bo 301
 Jonsson, Tage 104
 Järegård, Ernst-Hugo 209, 212, 414
 Ka'ne, Dayton 183, 188
 Kael, Pauline 159, 186
 Karlsson, Jimmy 261
 Kaurismäki, Aki 351
 Kierkegaard, Søren 386
 Kieslowski, Krzysztof 272, 280
 Kihlman, Botvid 346
 Kjellman, Björn 309
 Klintman, Lars 200
 Kohner, Paul 181
 Koskinen, Maaret 296, 334, 349
 Krook, Margareta 142
 Kulle, Jarl 136
 Köhler, Rune 94
 Lamour, Dorothy 181
 Larsen, Kjell 215
 Larsson, Erik »Västerås-Lasse« 94
 Larsson, Lars-Erik 66
 Larsson, Lotta 221
 Larsson, Maria 19, 360f, 366ff, 378
 Le Clezio, JMG 201
 Lidman Sara 266
 Liedholm, Lars-Erik 97
 Lilja, Madeleine 68
 Hesse, Herman 201
 Hitler, Adolf 286, 294, 385ff, 391, 394f
 Hjertén, Hanserik 157, 201, 234
 Hjulström, Lennart 389
 Holmqvist, Lasse 65, 68
 Holmqvist, Rolf 102, 111, 148, 162
 Jarl, Stefan 79, 349
 Jeppsson, Erik 17, 46, 363
 Jersild, PC 211, 215, 252f
 Johansson, Hjalmar 340
 John, Houston 272
 Johnson, Eyvind 20, 22f, 87, 90f, 97f, 100f, 106, 133f, 139, 146, 211, 115
 Johnson, Töre 321
 Jong, Erica 308
 Jonsson, Bo 301
 Jonsson, Tage 104
 Järegård, Ernst-Hugo 209, 212, 414
 Ka'ne, Dayton 183, 188
 Kael, Pauline 159, 186
 Karlsson, Jimmy 261
 Kaurismäki, Aki 351
 Kierkegaard, Søren 386
 Kieslowski, Krzysztof 272, 280
 Kihlman, Botvid 346
 Kjellman, Björn 309
 Klintman, Lars 200
 Kohner, Paul 181
 Koskinen, Maaret 296, 334, 349
 Krook, Margareta 142
 Kulle, Jarl 136
 Köhler, Rune 94
 Lamour, Dorothy 181
 Larsen, Kjell 215
 Larsson, Erik »Västerås-Lasse« 94
 Larsson, Lars-Erik 66
 Larsson, Lotta 221
 Larsson, Maria 19, 360f, 366ff, 378
 Le Clezio, JMG 201
 Lidman Sara 266
 Liedholm, Lars-Erik 97
 Lilja, Madeleine 68
 Hesse, Herman 201
 Hitler, Adolf 286, 294, 385ff, 391, 394f
 Hjertén, Hanserik 157, 201, 234
 Hjulström, Lennart 389
 Holmqvist, Lasse 65, 68
 Holmqvist, Rolf 102, 111, 148, 162
 Jarl, Stefan 79, 349
 Jeppsson, Erik 17, 46, 363
 Jersild, PC 211, 215, 252f
 Johansson, Hjalmar 340
 John, Houston 272
 Johnson, Eyvind 20, 22f, 87, 90f, 97f, 100f, 106, 133f, 139, 146, 211, 115
 Johnson, Töre 321
 Jong, Erica 308
 Jonsson, Bo 301
 Jonsson, Tage 104
 Järegård, Ernst-Hugo 209, 212, 414
 Ka'ne, Dayton 183, 188
 Kael, Pauline 159, 186
 Karlsson, Jimmy 261
 Kaurismäki, Aki 351
 Kierkegaard, Søren 386
 Kieslowski, Krzysztof 272, 280
 Kihlman, Botvid 346
 Kjellman, Björn 309
 Klintman, Lars 200
 Kohner, Paul 181
 Koskinen, Maaret 296, 334, 349
 Krook, Margareta 142
 Kulle, Jarl 136
 Köhler, Rune 94
 Lamour, Dorothy 181
 Larsen, Kjell 215
 Larsson, Erik »Västerås-Lasse« 94
 Larsson, Lars-Erik 66
 Larsson, Lotta 221
 Larsson, Maria 19, 360f, 366ff, 378
 Le Clezio, JMG 201
 Lidman Sara 266
 Liedholm, Lars-Erik 97
 Lilja, Madeleine 68
 Hesse, Herman 201
 Hitler, Adolf 286, 294, 385ff, 391, 394f
 Hjertén, Hanserik 157, 201, 234
 Hjulström, Lennart 389
 Holmqvist, Lasse 65, 68
 Holmqvist, Rolf 102, 111, 148, 162
 Jarl, Stefan 79, 349
 Jeppsson, Erik 17, 46, 363
 Jersild, PC 211, 215, 252f
 Johansson, Hjalmar 340
 John, Houston 272
 Johnson, Eyvind 20, 22f, 87, 90f, 97f, 100f, 106, 133f, 139, 146, 211, 115
 Johnson, Töre 321
 Jong, Erica 308
 Jonsson, Bo 301
 Jonsson, Tage 104

- Manns, Torsten 91, 157
 Mathiessen Oscar 309
 May, Rollo 242ff, 246, 251f, 254
 McCarthy, Joseph 390
 Moberg, Vilhelm 14f, 20, 31, 98, 125, 133ff, 146ff, 150, 152, 156, 158ff, 171, 175, 191, 211, 403
 Mork, Alf 208, 214
 Mukka, Jan 115
 Munkhammar, Birgit 91, 237
 Murrow, Edward R 390
 Mykles, Agnar 287
 Möller, Ale 68f, 71
 Nabokov, Vladimir 197f
 Nansen, Fridtjof 220
 Nielsen, Asta 105
 Nilsson, Björn 23, 102, 251
 Nilsson, Ester 40, 50
 Nilsson, Johan 68
 Nordgren, Erik 45, 90, 151
 Nordin, Leon 210
 Norlén, Sten 162
 Norman, Marc 174
 Nutley, Colin 314
 Nykvist, Sven 181, 183, 186, 290, 371, 379
 Nylander, Britta 250
 Nyman, Lena 215
 Norby, Ghita (äv. som rollkaraktärerna Marie Hamsun och Fröken Fagerdahl) 10, 30, 69, 287, 290, 294, 296f, 388
 O Eriksson, Göran 106
 Oddner, Georg 8, 15, 21, 24, 45, 54, 103, 124f, 128, 137, 174, 197f, 202f, 227f, 230, 310, 317–333 (kap. »Närvarande«), 335, 339, 344, 352, 399
 Ofstad, Harald 287
 Ollén, Gunnar 66
 Olson, Lennart 319, 321
 Olsson, Karl-Erik 16, 301, 305, 381, 402
 Olsson, Sven E. 284
 Ooms, Amanda (äv. som rollkaraktären Elsa Andersson) 16, 50, 301, 303, 308, 311, 315, 366
 Oscar II 220
 Oscarsson, Per (äv. som rollkaraktären Sören Mårtensson) 100, 106, 119ff, 127f, 141
 Otter 379
 Palme, Ulf (äv. som rollkaraktären Johnny) 100, 106, 193, 196, 202, 211, 215, 241
 Passgård, Lars 81
 Pawlo, Toivo 211, 215
 Persbrandt, Mikael 359, 367, 369
 Persson, Jörgen 371
 Peterson, Jens 237
 Pettersson, Allan 237
 Philip, Hans-Erik 237
 Polanski, Roman 181f, 186
 Prytz, Agneta 194
 Pål-Nils, Nilsson 321
 Pålsson, Hans 32, 46, 295, 301, 335, 338ff, 342, 344
 Pärt, Arvo 294, 296
 Rakoff, Ian 230
 Reinhold Svenssons kvartett 339
 Reini, Antti (äv. som rollkaraktärerna Koivonen och Jari) 50, 259ff, 268f, 271ff, 276ff, 283, 286, 310
 Rhodin, Trolle 256
 Ribbjerg, Klaus 230, 256, 330, 385, 387, 402
 Robards, Jason 183
 Routalammi, Marita 264f, 276
 Rubín, Bertil 53, 71, 73
 Rydberg, Eva 215
 Rådström, Niklas 367, 378
 Sahlin, Fredrik 331
 Salo, Elina 210
 Schein, Harry 84, 181, 197f, 203, 219, 227, 230
 Schildt, Jurgen 71, 106, 126, 157, 178, 234, 251
 Segerstedt, Torgny 19, 344, 352f, 380, 385ff, 392, 394
 Sermer, Håkan 190, 192ff, 201ff, 206, 241
 Setterberg, Göran 18, 230, 245, 265f, 268
 Setterlind, Bo 348, 350
 Severin-Sundelöf, Karl 250
 Sheen, Martin 279
 Silberman, Robert 264, 267ff
 Sima, Jonas 107, 126, 136, 157ff
 Simon, John 198
 Sjostakovitj 332
 Sjöberg, Alf 135, 210
 Sjöberg, Birger 300, 304
 Sjöblom, Ulla 100, 106, 111, 211
 Sjögren, Margareta 211
 Sjöman, Vilgot 20, 67
 Sjöström, Victor 366
 Skoog, Ulla 389
 Sonnevi, Göran 251
 Spacek, Sissy 279
 Stade, Signe 99, 101ff, 105
 Stahos, Simon 367
 Stangertz, Göran (äv. som rollkaraktären Nils Strindberg) 221, 239, 244
 Stenderup, Thomas 295, 361
 Stjerne, Harald 157f
 Strindberg, Nils 220f, 235ff
 Sträng, Gunnar 85
 Strömstedt, Bo 135, 139
 Ståhl, Percy 81
 Sucksdorff, Arne 19, 65, 121
 Sundgren, Nils Petter 332
 Sundman, Per Olof 219, 221, 223, 227, 229, 242
 Sutherland, Donald 198
 Swahn, Sven Christer 192, 198
 Svensson, Per 321
 Svensson, Ulf 271
 Svenstedt, Carl-Henrik 106
 Säfström, Orvar 331
 Söderberg, Agneta 182, 186, 379
 Söderbergh, Bengt 97
 Söderbom, Gunilla 381
 Söderlund, Yngve 94
 Sörenson, Elisabeth 178, 234, 236, 251
 Tannergård, Olle 345
 Tarkovskij, Andrej 191, 251, 260, 271, 295
 Tati, Jacques 67
 Taube, Inger 78, 80f
 Taube, Sven Bertil 401, 405
 Terboven, Josef 286, 294
 Timm, Mikael 98, 235
 Tio Fotografer 318f, 321, 399
 Troell, Gustaf 37ff, 51
 Troell, Mia 38, 42
 Troell, Peter 66
 Troell, Yohana/Johanna 9, 23, 44, 52, 186, 215, 240, 245ff, 255f, 314f, 378, 380f, 383, 392, 400, 402
 Troell-Ulfsäter, Agneta 9, 16, 23, 44, 186, 245, 260, 287, 290f, 349, 352, 360f, 367, 378ff, 402, 413
 Truffaut, François 86
 Tunbäck-Hanson, Monika 218, 234, 237, 271, 280, 295, 311
 Törnblom, Stig 99
 Ulf Björllins ensemble 405
 Ulfsäter, Eshjörn 260, 360
 Ullmann, Liv (äv. som rollkaraktären Kristina) 14, 21, 29f, 69, 135f, 138f, 143, 146f, 152, 157f, 161f, 166, 173ff, 178f, 181, 214
 Valjakkala, Juha 264f, 272, 276, 278
 Velasquez, James 397
 Vicious, Sid 278
 Viklund, Klas 266, 273
 von Brömssen, Tomas 211
 von Hanno, Eva 193, 210
 von Sydow, Max (äv. som rollkaraktärerna Knut Hamsun, Karl Oskar, Kvist, Salomon August André) 22, 28, 30, 86ff, 94, 106, 136, 138, 140, 146, 150, 152, 160, 183, 219, 221f, 230, 235, 239, 256, 272, 285ff, 290ff, 379, 387ff
 Waldekrantz, Rune 135
 Wedel, Karsten 73, 254
 Werup, Jacques 305, 308, 319, 344ff
 Westerberg, Bengt 256
 Wickman, Putte 339
 Widerberg, Bo 69, 78f, 81, 85, 304
 Wieselgren, Ingrid 111
 Wiklander, Robert (Sinfonietta syd) 346
 Wiklund, Hans 331f
 Wikström, Jan-Erik 227
 Wilder, Billy 402
 Wine, Maria 256
 Wolff, Rikard 304, 315
 Wolgers, Tom 250
 Wästberg, Per 151, 308
 Zetterling, Mai 136, 143
 Zetterlund, Monica 139, 141ff, 146, 160
 Zetterström, Marianne 132, 156
 Årlin, Georg 211
 Åsa 75
 Ödman, Maria 106
 Ögren, Per 159
 Öhman, Johan 94
 Öhman, Maja 358, 360, 366, 368f
 Östlund, Ruben 370

Bildförteckning

- AB Svensk Filmindustri 104, 105,
122–123
Andersson, Ingvar 70
Andersson, Torbjörn 333
Bengtsson, Roland 342, 362, 363,
364–365
Bergbom, Gunnar 87
Blom, Göran 140
Brink, Gustaf 302
Carlsson, Jan E. 216–217
Dahlskog, Hans T./Scanpix 298–299
Eklundh, Claes 341
Engberg, Leif 117
Forsell, Jacob 320
Hammarskiöld, Hans 4–5, 9, 14, 24,
34, 171, 207 överst, 382, 383, 391,
393, 394, 396, 397, 416
Hansson, Anders 369 nederst,
376–377
Hemmel, Jan 354
Hilding, Anders/Landskrona Museum:
154, 155
Håkansson, Helena 336–337
Jansson, Leif 204–205
Jeppsson, Erik 46
Kragh-Jacobsen, Ole 315
Leander, Nille 372, 373, 374–375, 392
Magnusson, Gunnar 12–13, 26–27,
48–49
Mens, Pierre 128, 129
Mälarstedt, Kurt 413
Nygren, Lennart 116
Oddner, Georg 1, 2, 16, 130–131,
207 nederst, 223, 224–225, 226, 229,
231, 339 överst, 243, 245, 306–307,
312, 313, 326, 327, 328–329
Ohm, Otto 43
Persson, Bert 89, 92–93, 94 överst,
95 nederst
Sandström, Kjell 112–113
Sjöberg, Sven-Erik 270
Ståhl, Percy 80, 81
Svenska Filminstitutet 147, 194, 195
Svenskt Pressfoto, Malmö 56 överst
Sveriges Arkiv för Reklam och Grafisk
Design, Landskrona 212–213
Troell, Gustaf 38 överst
Troell, Jan 38, 40, 47, 56, 57, 58, 59,
60–61, 82–83, 228, 248, 249, 303,
355, 404
Ulfsäter-Troell, Agneta 35, 403
Öqvist, Lars 114–115
Ur Jan Troells arkiv 31, 50, 72, 74,
76–77, 94 nederst, 95 överst, 100,
108, 110, 111, 115, 144–145, 148,
149, 152, 153, 162, 163, 164–165,
166–167, 168–169, 170, 175,
176–177, 179, 180, 184–185, 187,
188–189, 189, 232, 238, 239 nederst,
257, 262–263, 274–275, 282, 283,
288–289, 292, 293, 346–347, 381
Ur Maria Larssons fotoalbum 368,
369 överst

Agneta Ulfsäter-Troell och Jan Troell i Svenska Akademiens högtidssal den 20 december 2010. Jan har just belönats med Akademiens finaste utmärkelse, dess Stora pris, som bara delas ut två eller tre gånger per decennium.

Om dvd:n med Jan Troells kortfilmer

JAN TROELL HAR förutom sina 15 långfilmer för bio gjort 33 kortfilmer i alla genrer i format mellan två minuter och en timme.

För internationella kortfilmsfestivaler ligger gränsen genomgående på 30 minuters speltid. Vi har här på goda grunder valt detta som längsta format – det ger bäst rättvisa åt Jan Troells bredd från de första filmerna till de allra senaste. Det har också gett oss större möjlighet att presentera flera filmer som tidigare inte funnits tillgängliga på video eller dvd.

På en dvd bör speltiden av kvalitets skull inte överstiga ungefär 220 minuter. Det är också precis så mycket ur Jan Troells samlade kortfilmsproduktion under ett halvt sekel som vi har sammanställt på denna dvd.

Sökaren

17 kortfilmer av Jan Troell, 1960–2010.

1. *Stad* (23 min. 1960).
En Sucksdorffinspirerad Malmöskildring som blev den första film av Jan Troell som visades offentligt – i tv sommaren samma år.
2. *En broder mer... en film om algeriska flyktingbarn* (20 min. 1962).
Gjord i Tunisien för Lutherhjälpen.
3. *Sommartåg* (13 min. 1962).
Om en liten pojkes sommarresa med »Sillatåget« mellan Malmö och Simrishamn.
4. *Båten* (20 min. 1962).
Om Öresunds färjan *S/S Malmös* sista färd och skrotning.
5. *Uppehåll i myrlandet* (29 min. 1965).
Troells numera klassiska kortfilm som var hans första med skådespelare och som snabbt ledde vidare mot långfilmsdebuten *Här har du ditt liv* 1967.
- 6–8. *Frieriet*, *Höstacken* och *Valsen*.
Tre reklamfilmer (4 min. 1972) för Skandinaviska Enskilda Banken. Bara den romantiska *Frieriet* med Susan Hampshire och Ernst-Hugo Järegård kom ut på biograferna av detta Troells enda (men prisbelönat i Cannes!) uppdrag som reklamfilmare.

9. *Porträtt av Åsa* (30 min. 1965).
Upptäcktsresa i vardagen i sällskap med treåriga Åsa.
10. *Dansen* (20 min. 1994).
Inspirerande, böljande danser av alla slag till Ravels »Bolero« i film för Kulturrådet.
11. *92,8 MHz ...drömmar i söder* (30 min. 1999).
Livet kring en liten och familjär lokalradiostation i Trelleborg, där alla hälsar till alla och bjuder varandra på folkhemets alla slagdängor men också berättar om sina liv.
12. *Reflexion 2001* (7 min. 2001).
Ett kort requiem i bild och musik från World Trade Center i New York.
13. *Det gula märket* (5 min. 2004).
Satir om EU-reglerna för öronmärkning av våra vanligaste kreatur.
- 14–17. Fyra »skojfilmer« gjorda hemma på lek och av lyckliga tillfälligheter 2002–2010 (20 min.):
Peeping Tom (om nyckelpigors kärleksliv på trädgårdsbordet beskådade av katten Ragge),
Snigeln (en liten snigels svindlande akrobatiska möte med en liten pojke under en midsommarfest),
Love 60+ (tennisbalett för pensionärer i Trelleborg) och
Med mitt mått mått (en larvs strävan att ta sig upp här i livet till tonerna av »Zorbas dans«).

Dvd-format: DVD9, alla regioner
Bildformat: PAL 4:3 & 16:9,
färg & svartvit
Ljudformat: Dolby Digital,
stereo & mono

Ytterligare information om filmerna finns på dvd:n. Troelldokumentärer som *En frusen dröm*, *Närvarande* och *Färgklang* finns tidigare utgivna på dvd – se www.athenafilm.se

Dvd:n är producerad av Göran Gunér, Athenafilm HB i samproduktion med Kungliga biblioteket, Audiovisuella medier/Tomas Ehrnberg och Film i Skåne/Lisa Nyed. Authoring har utförts av Zooropa Production/Inu Enescu. Produktionsstöd har utgått från Svenska Filminstitutet, varav konsulentstöd från Andra Lasmanis och Cecilia Lidin samt Riksbankens Jubileumsfond.

I kapitlet »De första kortfilmerna« behandlas filmerna *Stad*, *En broder mer... en film om algeriska flyktingbarn*, *Sommartåg* samt *Porträtt av Åsa*.

Uppehåll i myrlandet behandlas i kapitlet med samma rubrik.

I kapitlet »Reklamfilmer, tv-teater, två dokumentärer« behandlas de tre reklamfilmerna för Skandinaviska Enskilda Banken, bland annat *Frieriet*.

I kapitlet »Sena dokumentärer och kortfilmer« behandlas *92,8 MHz ...drömmar i söder*, *Dansen*, *Det gula märket*, *Peeping Tom*, *Snigeln*, *Love 60+* samt *Med mitt mått mått*.

I kapitlet »Närvarande« om fotografen Georg Oddner behandlas kortfilmen *Reflexion 2001*.

